

ЛИНГВИСТИЧНИТЕ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНИ В КОНТЕКСТА НА ЛОГОПЕДИЧНАТА ПРОБЛЕМАТИКА И ТЕРМИНОЛОГИЯ

Виктория Кънева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

v.kaneva@ts.uni-vt.bg

Резюме. В доклада се разглеждат въпроси, свързани с особеностите при преминаването на една немалка част лингвистични понятия и термини в професионалния логопедичен език. Ако лингвистиката е наука, която изучава и описва езика от гледна точка на нормата, то фокусът в логопедичната наука е изследването и описанието на различните видове отклонения от нормата. Употребата на лингвистичните термини като част от специализирания терминологичен апарат на логопедията за целите на дефинирането и интерпретирането на комуникативните нарушения е съпроводено с натоваването им с нова допълнителна информация. Това води и до промяна при възприемането и начина на използване на еднаквата като материален израз терминологична лексика, която придобива собствена специфика в контекста на логопедичната проблематика.

Ключови думи: лингвистична терминология; логопедична терминология; лексикален фон

Окончателното обособяване на логопедията като самостоятелна наука и нейното развитие неминуемо са свързани с необходимостта от формиране, изясняване и прецизиране на специалните понятия, с които тя борави при изграждането и формулирането на хипотези, теории и концепции. Тези понятия получават своя материален израз в специализирания логопедичен език под формата на термини, имащи за цел обективното и еднозначно отразяване на научната реалност в процеса на създаване и установяване на теоретичната основа на логопедичното познание.

Логопедията е млада наука, която обаче използва като фундамент „знанията и методите, произхождащи от множество стари и по-нови науки“ (Ценова / Tsenova 2012: 130). Възникването и развитието ѝ са тясно обвързани с медицината, лингвистиката, психологията и педагогиката, с техните клонове и дялове, както и със свързаните с тях родствени и гранични науки¹. Постепенно от тези различни области на научното познание „се диференцира кръг знания за речта в нормалните и в патологичните ѝ прояви, както и специфичен инструментариум от средства за въздействие над нея с оглед на коригирането и усъвършенстването ѝ“ (Ценова / Tsenova 2012: 92).

В хода на историческото развитие на логопедията до нейното обособяване като автономна наука възникват направления и школи, представителите на които имат различни подходи към изучаването и описанието на речевите нарушения, прилагат различни методи на изследване и анализ, както и начини за тяхната корекция и терапия, в зависимост от научните теории, концепции и идеи, които застъпват, съответно, за медицинския, лингвистичния или психолого-педагогическия характер на науката логопедия².

Многообразието от взаимодействия и взаимовръзки между логопедията и другите науки дава пряко отражение и върху специализирания език, който използва новата научна област. Заимстваните понятия, заедно с възникващите собствено логопедични, поставят основата на изграждащата

¹ Това са: анатомия, физиология, неврология, оториноларингология, офталмология, стоматология и др.; общо езиковедие, фонетика и фонология, морфология, синтаксис, лексикология и семантика, прагматика и др.; обща, възрастова, когнитивна психология, психология на личността, психология на аномалното развитие, психофизиология и др.; специална педагогика, педагогическа психология, психолингвистика, невропсихология и невролингвистика, социолингвистика и др.

² Исторически преглед и обзор на научните школи и направления, допринесли за натрупването и обогатяването на знанията за речевите нарушения и начините за тяхната корекция и терапия, а също и периодизация в историческото развитие на логопедията до трансформирането ѝ в самостоятелна наука представя Цв. Ценова (Ценова / Tsenova 2012: 13 – 120). Вж. също и Иванов / Ivanov 1972: 34 – 41, Милиев / Miliev 2011: 21 – 32 и др.

се понятийна система, а термините, които ги обозначават и изразяват, навлизат, интегрират се и спомагат за формирането на логопедичната терминология, необходима за целите на теоретичната обосновка и практическата дейност.

Основен фокус в логопедичната наука е „изучаването и отстраняването на езиковата и речевата патология“ (Милиев / Miliev 2011: 12). Описанието, обаче, на главните характеристики и на външните прояви на езиковите и говорните нарушения, както и тяхното дефиниране, е невъзможно без знанието за езиковата норма, т. е. на правилата, на които се подчинява езиковата система и речевата дейност. Именно традиционното езикознание е науката, която изучава и описва системно фонетичната страна, граматичния строеж и речниковия състав на книжовния език чрез своите дялове фонетика, граматика (морфология и синтаксис) и лексикология, като това описание има нормативен характер³.

При обособяването на логопедията като отделна наука голяма част от лингвистичните понятия преминават в нейния понятиен апарат, а в състава на логопедичната терминология навлизат голямо количество лингвистични термини. Станали веднъж част от един различен специализиран подезик, тези утвърдени термини от езикознанието вече започват да съществуват и да функционират в нов, различен научен контекст – този на логопедичната проблематика. Различната сфера на функциониране на еднаквите като материален израз термини води до натрупването на допълнителни непонятийни семантични елементи към тяхната нематериална, смислова страна⁴. Тази съпровождаща допълнителна информация асоциативно започва да се свързва със съответния термин, но само в рамките на специализирания логопедичен език. Това означава, че заимстваните лингвистични термини се интегрират и стават „свои“ в логопедичната терминология, като могат да служат също така и за основа на производни термини или като терминоелементи.

От лингвистична гледна точка този широк пласт специална терминологична логопедична лексика може да бъде изследван и анализиран в зависимост както от формата, така и от съдържанието на термина.

1. Според формалната структура на термина

Според формалната си структура, т. е. според своя материален израз, термините могат да бъдат:

1.1. Еднословни термини, т. е. оформени като отделна единица. Такива са непроизводните, производните, сложните думи (композитуми) и съкратените названия: напр. *реч, вербален, логопедия, ОНР (= общо недоразвитие на речта)*.

1.2. Термини словосъчетания, които са съставени от два или повече компонента и се характеризират с външна синтактична разчлененост при вътрешна семантична неразчлененост: напр. *комуникативно нарушение, огледално писане*.

1.3. Термини изрази, които се използват и в устната, и в писмената реч на езиците за специални цели, но не се смятат за подходящи при стандартизиране за включване в речници и справочници (Попова / Popova 2012: 46): напр. *биомеханични говорни нарушения на развитието, темпоритмични нарушения на речта*.

2. Според броя на елементите, носители на признаците и изразяващи съдържанието

Прието е, че всеки термин е изграден от отделни значещи елементи, наречени *терминоелементи*. В своята „Теория на терминологията“ М. Попова дава следното определение за понятието: „тер-

³ Наличието на правописни, правоговорни, лексикални и граматични норми е характерна особеност на всеки книжовен език. Книжовната норма е система от задължителни реализации на писмената и устната реч, които обществото е приело като правилни и задължителни за даден етап от развитието на книжовния (литературния) език. Нормата е не само задължителна, но и обективно осъзната от членовете на обществото, тъй като единството и спазването ѝ са необходимо условие за най-доброто протичане на езиковата комуникация (ГСБКЕ / GSBKE 1982: 20).

⁴ Относно семасиологичната категория лексикален фон и свързаните с нея фонове знания вж. Верещагин, Костомаров / Vereshtagin, Kostomarov 2005.

миноелементите са значещите съставни части във формата на термина, когато е производна дума, сложна дума или словосъчетание“ (Попова / Ророва 2012: 49). Това означава, че терминоелементът може да е част от производна или сложна дума – корен/основа и афикс, а също и непроизводна, производна или сложна дума в състава на словосъчетание⁵.

Според броя на терминоелементите термините се подразделят на:

2.1. Несъставни – съдържащи един терминоелемент. Такива са еднословните непроизводни думи като *език, реч*.

2.2. Съставни – съдържащи два терминоелемента. Те могат да бъдат еднословни производни думи като *назалност*: основа *назал-* (от прил. *назален*) + суфикс *-ост*; сложни думи като *словоред*: основа на същ. *слов-* + глаголен корен *ред*; термини словосъчетания като *диалогична реч*: прил. *диалогичен* + същ. *реч* или основа на *думата*: същ. *основа* + същ. *дума*.

Тук задължително трябва да бъде направена уговорката, че всяка производна и сложна дума в рамките на термините словосъчетания също би могла да бъде разделена на значещи елементи, което веднага я поставя в групата на термините с повече от два терминоелемента.

2.3. Съставни, съдържащи три и повече терминоелемента. Те също биха могли да са еднословни сложни думи като *словосъчетание*: основа на същ. *слов-* + основа на св. глагол *съчета-* (от гл. *съчетах*) + суфикс *-ние*; термини словосъчетания като *нарушен словоред*: мин. стр. прич. *нарушен* + основа на същ. *слов-* + глаголен корен *ред*; термини изрази като *нарушение на графичната комуникация при деца*: същ. *нарушение* + прил. *графичен* + същ. *комуникация* + същ. *деца*.

3. Според начина на образуване на термините и попълването на терминологията

Пряко свързан с темата за материалната форма на термините е въпросът за начините, по които се извършва терминологичната номинация и терминообразуването.

Обособяването и последващото развитие на логопедията като наука предполага необходимостта от диференциране, конкретизиране и ново интерпретиране на част от навлезлите лингвистични понятия в рамките на новата за тях област на научно познание, както и от формиране на нови понятия и съответно създаването на необходимата подходяща терминология, отговаряща на съвременното състояние и изискванията на логопедичната теория и практика.

Терминът е лексикална единица и като такава се подчинява на всички основни езикови закони на номинацията и словообразуването. При анализирането в синхронен план на терминообразуването в професионалния логопедичен език става ясно, че попълването и обогатяването на логопедичната терминология на базата на съществуващите вече лингвистични термини се извършва посредством семантична номинация, деривация, композиция, синапсий, съкращаване и пряко заимстване на лингвистични понятия и обозначаващите ги термини.

3.1. Семантична номинация

Благодарение на човешката способност да анализира понятията и да създава асоциативни връзки помежду им, със съществуващ вече термин може да бъде изразено и друго, ново понятие. Вторичната номинация се извършва със средствата на семантично преобразуване, в резултат на което на базата на асоциации от установени външни и функционални сходства се създават нови термини⁶.

Част от заимстваните от различните области на езикознанието термини също биват използвани като готови форми, за да запълнят все още празни места в изграждащата се логопедична терминологична система. Трябва да отбележим, че тъй като фокусът на настоящото изследване са конкретно лингвистичните термини като изходен материал за образуване на термини от друг специализиран език, то тук става въпрос по-скоро за вторична терминологизация.

⁵ В тази връзка вж. напр. Попова / Ророва 2012: 47 – 53; Лейчик / Leychik 2009: 48 – 63, както и посочената там литература по въпроса.

⁶ Ем. Пернишка прави систематизация и типологизация на начините на семантична номинация, като за основни приема метонимията и метафората. За семантичната номинация в българския език вж. Ем. Пернишка (Пернишка / Pernishka 1979, Пернишка / Pernishka 1988, Пернишка / Pernishka 1993).

Така в резултат на семантично преосмисляне термини, обозначаващи норма в лингвистиката, като логопедични термини вече маркират отклонение от нормата: напр. езикови звукови закони, уреждащи норми, в логопедията се използват за описание и обозначение на нарушения – *асимиляция, дисимиляция, елизия, епентеза, метатеза, протеза* и др.

Интересни са и случаите, когато термини, обозначаващи реално съществуваща норма, която обаче не се отнася до българския език, се пренасят в логопедичната терминология със значение на нарушения: напр. *интердентален (междузъбен)* в съчетанията *интердентален сигматизъм* или *интердентален ротацизъм*. В тези случаи също се наблюдава преосмисляне на понятието от областта на фонетиката и употребата на термина в контекста на логопедията в значение на отклонение от нормата.

3.2. Деривация

Деривацията представлява основен словообразователен способ, при който от основата на думата с помощта на афикси се съставят нови производни думи. В зависимост от словообразователния формант, който внася допълнителния семантичен компонент към значението на произвеждащата основа, се разграничават и различните начини за образуване на новите думи – суфиксация, префиксация и конфиксация.

Афиксите представляват терминоеlementи, които видоизменят значението на корена, като семантичната връзка между произвеждащия и производния термин се запазва. По този начин се създават нови термини, част от които именуват нови сродни понятия, а друга част внасят нюанси: напр. *уподобяване – разподобяване, реч – речевеи – доречевеи – предречевеи – неречевеи – следречевеи* и др.

Деривацията е изключително продуктивен начин на образуване на нови термини. Използването на афикси за изразяване на определено значение създава модели и е широко застъпено в терминообразуването.

Примери за създаване на такива модели са логопедичните термини, обозначаващи липсващо или неправилно произношение на определени звукове, групирани по фонетичен признак и образувани по наименованието на съответната буква от гръцката азбука и суфикс *-изъм*: *гамацизъм, йотацизъм, капацизъм, ламбдацизъм, ротацизъм, сигматизъм*. При добавяне на префикс *пара-* в началото на същите тези термини се образува нов термин със значение ‘замяна на звука’: *парайотацизъм, паракпацизъм, параламбдацизъм, параротацизъм, парасигматизъм*.

Друг продуктивен модел е образуването на термини с префиксите *a-* (със значение ‘отрицание или отсъствие’) и *дис-* (със значение ‘нарушение, затруднение, отклонение от нормата’) в думи с основа от гръцки произход, която не се използва самостоятелно: *аграфия, алалия, алексия, афония, дисграфия, дислалия, дислексия, дисфония*.

Някои термини образуват словообразователни гнезда, които следват еднакъв модел: напр. *веларен – веларизиран – веларизация, лабиален – лабиализиран – лабиализация, назален – назализиран – назализация, палатален – палатализиран – палатализация* и т. н.

3.3. Композиция

Композицията е начин на словообразуване, при който се създават сложни думи посредством съчетаване на два или повече елементи, обозначаващи различни понятия, като чрез свързването си в цялостна единица те се конкретизират, диференцират или обобщават. По този начин са образувани група сложни думи с втори терминоеlement *-фон-* и суфикс *-ия*, обозначаващи различни гласови нарушения, чийто тип се конкретизира и уточнява от първия терминоеlement: *диплофония, макрофония, неврофония, оксифония, ринофония*.

Композитумите *хиперназалност* и *хипоназалност* притежават различен първи компонент с диференциращо значение за понятия, обозначаващи патологичен гласов резонанс – съответно първият термин означава, че издишната въздушна струя преминава през носната кухина при изговаряне на всички звукове, а вторият – че издишната въздушна струя преминава през устната кухина при изговаряне на всички звукове.

3.4. Синапсий

Вл. Мурдаров описва синапсия като словообразователен способ, типичен за терминообразуването, тъй като създадените по този начин термини в най-голяма степен отразяват системните

отношения между терминологичната лексика. Той определя синаптичните съчетания като аналитични съчетания, при които съвкупността от изграждащите ги членове се запазва като комплекс със значение, равностойно на сбора от значенията на използваните елементи, обогатен с отношението, съществуващо между тях⁷. Те представляват устойчиви словосъчетания, т. е. съществуват в паметта, възпроизвеждат се и функционират в специализирания език в готов вид. Също както и сложните думи, много често служат като модел за образуване на аналогични терминологични единици.

Анализът на термините словосъчетания, съдържащи лингвистично понятие, показва, че при тях най-ясно проличава промяната в лексикалния фон при преминаването от областта на лингвистичната наука в състава на логопедичната терминология.

Примери, подкрепящи това наблюдение, са синаптичните съчетания, използвани за обозначаване на нарушено произношение на звукове според мястото на неправилното учленяване: напр. *сигматизъм* влиза в състава на следните съчетания: *интердентален, призъбен, лабиодентален (устнозъбен), шушкаво-небен, назален сигматизъм; ламбдацизъм – интердентален, билабиален, назален ламбдацизъм; ротацизъм – веларен, увуларен, билабиален, лабиодентален, интердентален, латерален ротацизъм* и т. н.

3.5. Съкращаване

Абревиацията е вид вторична номинация, но извършвана със средствата на морфологичното преобразуване. Абревиатурите са кратки функционални еквиваленти най-вече на термините изрази и много често съществуват и се употребяват паралелно с тях. В контекста на настоящото изследване абревиатурите, които се образуват с участието на лингвистичните термини, са предимно инициални абревиатури, използвани за по-компактно предаване на сложните термини: *ОНР – общо недоразвитие на речта, САН – специфично артикулационно нарушение, СЕН – специфично езиково нарушение*.

3.6. Пряко заимстване на лингвистични понятия и обозначаващите ги термини

Тук се включват всички онези лингвистични понятия и обозначаващи ги термини, пряко заимствани в логопедичната терминология, при които промените в лексикалния фон са незначителни и почти незабележими. Такива са напр. *азбука, алофон, артикулационен апарат, говор, дикция, език, комуникация, лексема, морфема, реч, словосъчетание, фонема, фонетична система* и др.

Като заключение от изследването на начините на номинация и словообразуване, извършвани на базата на заимстваната от лингвистиката терминология, може да се направи извод, че в една или друга степен всички те намират приложение в образуването на термини за нуждите на логопедичния специализиран език. С помощта на деривацията, композицията и синапсия се създават логопедични термини – производни думи, сложни думи, словосъчетания и изрази, които впоследствие служат като готови продуктивни словообразователни модели. Аналогичността, регулярността и повторемостта на тези модели подпомага постепенното изграждане на една стройна структурирана система от термини, обозначаващи логопедичните понятия. Попълването на терминологичната система с термини, подходящи и, доколкото е възможно, унифицирани според йерархичните равнища на категориално-понятийния апарат на логопедията, които същевременно да изразяват и разкриват вътрешносистемните връзки, обаче все още не е приключило⁸.

Що се отнася до натрупването на допълнителни непонятни елементи към първоначалното значение на термините от езикознанието, то промененият лексикален фон може да се наблюдава във всички новополучени термини, независимо от начина на номинация и словообразуване. И все пак при термините словосъчетания и термините изрази това явление проличава в най-голяма степен.

⁷ Относно *синапсия* като словообразователен начин вж. Вл. Мурдаров (Мурдаров / Murdarov 1983: 35 – 72).

⁸ Във връзка с проблемите и опитите за конструиране на работеща терминологична система, адекватно отразяваща понятийната система на логопедичната наука, вж. напр. Стамов / Stamov 1994, Милиев / Miliev 2011, Ценова / Tsenova 2012, Ценова / Tsenova 2019 и др.

4. Според лингвистичната област, от която произхождат

Друг критерий, според който могат да бъдат класифицирани термините, заимствани от езикознанието, е принадлежността им към дадена лингвистична област, от която произхождат. По този признак те могат да се разпределят в следните групи:

4.1. Термини от общото езикознание

4.1.1. Еднословни термини: *говор, език, комуникация, реч* и др.

4.1.2. Термини словосъчетания: *говорна апраксия, говорна терапия, езикова патология, езиково-говорно нарушение, езиково недоразвитие, експресивна, импресивна, рецептивна реч, комуникативно нарушение, плавен говор, речева агнозия, речеви инфантилизъм, речеви негативизъм, специфично езиково нарушение* и др.

4.1.3. Термини изрази: *биомеханични говорни нарушения на развитието, диагностика на комуникативните нарушения, общо недоразвитие на речта, придобити нарушения на говоримия / писмения език, терапия на комуникативните нарушения* и др.

4.2. Термини от фонетиката и фонологията

4.2.1. Еднословни термини: *автоматизация, алвеолност, алофон, артикулация, африкат, билабиалност, веларизация, веларност, вибрантност, вокал, глайд, глайдовост, диференциация, епентеза, изпадане (елизия), йотация, консонант, корелация, лабиализация, лабиалност, лабиоденталност, латералност, назализация, назалност, небност, обеззвучаване, озвучаване, омофон, палатализация, постановка, премятане (метатеза), протеза, разподобяване (дисимиляция), редукция, уподобяване (асимиляция), учленение, фонация, фонема, хаплоглогия* и др.

4.2.2. Термини словосъчетания: *артикуляционен праксис, артикуляционна терапия, гласен звук: преден, среден, заден, тесен, широк гласен звук, дума: едносрична, двусрична, трисрична дума, звуков състав, звукове: вмъкване (синтези), добавяне, замяна, изопачаване, пропускане, разместване на звукове, корелативни двойки, нарушения: артикуляционни, прозодични, фонологични нарушения, опозиционни фонемни, палатална артикулация, сричка: закрыта, открита, затворена, отворена, неударена, ударена сричка, сричкова структура, съгласен звук: беззвучен, звучен, мек, твърд, преграден, проходен, преградно-проходен, латерален, вибрантен, назален, лабиален, билабиален, лабиодентален, алвеолен, алвеодентален, преднонебен, веларен, съскав, шушкав съгласен звук, фонематичен слух, фонемени гнозис, фонологично осъзнаване* и др.

4.2.3. Термини изрази: *диференциален признак на фонемата, невъзможност за артикулиран говор, речеви апраксии нарушения на артикулацията, удължени фази на артикулация* и др.

4.3. Термини от ортоепията

4.3.1. Еднословни термини: *дикция, интонация, мелодика, пауза, прозодика, произношение, скандиране, темп, ударение* и др.

4.3.2. Термини словосъчетания: *вентрикуларен глас, височина на гласа, постановка на гласа, регистър на гласа, сила на гласа, тембър на гласа, гласова терапия, езофагусен глас, прозодична терапия* и др.

4.3.3. Термини изрази: *гласови нарушения на развитието, емоционален контрол върху речевата комуникация* и др.

4.4. Термини от ортографията

4.4.1. Еднословни термини: *азбука, алограф, анаграма, буква, графема, дефис, почерк, пренасяне* и др.

4.4.2. Термини словосъчетания: *буквена агнозия, графични персеверации, огледално писмо* и др.

4.4.3. Термини изрази: *гнозис за речевите буквени знаци, нарушение на графичната комуникация, речеви агнозични нарушения в перцепцията на буквите* и др.

4.5. Термини от словообразуването и морфологията

4.5.1. Еднословни термини: *афикс, интерфикс, постфикс, префикс (представка), суфикс (наставка), флексия (окончание), морфема, глагол (вид, време, залог, лице, наклонение, спрежение, число), междуметие, местоимение, наречие, предлог, причастие, съюз, частица* и др.

4.5.2. Термини словосъчетания: *граматична недостатъчност, граматично нарушение, дума: корен, основа, структура на думата, морфологична недостатъчност, неправилно словоизменение, определителен член, прилагателно име, сложна дума, съществително име, числително име* и др.

4.5.3. Термини изрази: *граматично езиково нарушение.*

4.6. Термини от синтаксиса

4.6.1. Еднословни термини: *допълнение, изречение, несъгласуваност, подлог, сказуемо, словоред, словосъчетание* и др.

4.6.2. Термини словосъчетания: изречение: *просто, сложно, сложно съставно, съобщително изречение, неправилен словоред, обстоятелствено пояснение, синтактична недостатъчност* и др.

4.6.3. Термини изрази: *затруднено разгръщане на фразата, нарушена синтактическа структура на фразите* и др.

4.7. Термини от лексикологията, семантиката и прагматиката

4.7.1. Еднословни термини: *антоним, архилексема, дума, еднозначност, конотация, лексема, лексика, метафора, метонимия, омоним, пароним, полисемия, синоним, текст, фраза* и др.

4.7.2. Термини словосъчетания: *активен / пасивен речников запас, лексикално значение, редуциран експресивен речник, реч: диалогична, монологична, писмена, устна реч, речева дейност, тематични групи, шаблонна фраза* и др.

4.7.3. Термини изрази: *недоразвитие на импресивната реч, семантично-прагматично езиково нарушение* и др.

Посочените тук примери далеч не изчерпват специализираната терминология, заимствана от езикознанието и/или образувана впоследствие на базата на лингвистичните термини, но представляват достатъчно представителна извадка. Анализът на термините според произхода им по лингвистични области показва, че най-голямо количество са термините от фонетиката и фонологията, като това се отнася и за групата пряко заимствани термини от тези две области, която също е значително по-голяма от останалите групи пряко заимствани термини.

5. Според изразяваното специализирано понятийно съдържание

След като са преминали в специализирания логопедичен език, повечето от лингвистичните понятия стават част от понятийната система и терминологията на новата за тях област, като в много от случаите служат за диференциране, уточняване, прецизиране или обобщаване на собствено логопедичните понятия, и по-рядко – за именуване на нови понятия, необходими за теоретичната научна обосновка и практическата дейност.

Този пласт логопедична терминологична лексика най-често се използва за „обозначаване на външните прояви на речевите нарушения“ (Селиверстов / Seliverstov 1997: 6). Според този критерий изследваните тук термини са пряко свързани с различните лингвистични области, тъй като обозначават понятия за отклонения, нарушения, недоразвитие, разстройства и/или патология на различни компоненти на речта. Това са термини с формата на словосъчетания или изрази, в състава на които като терминоелемент е включено лингвистично понятие.

5.1. Названия, свързани с нарушена речева функция (номинативна, комуникативна, регулативна): *езикова патология, езикови, речеви, говорни, комуникативни нарушения, езиково недоразвитие, ехололична реч, комплексни нарушения на речта, нарушения на графичната комуникация, общо недоразвитие на речта, отразена реч, отсъствие на реч, повишена говорна продукция, пълна липса на реч, разпадане на речта, разстройство на речта.*

5.2. Названия, свързани с нарушения в звукопроизношението (засегнати са фонетичната и фонологичната система): *артикулаторна апраксия, артикулационно нарушение, затруднения на артикулацията, изопачено артикулиране, невъзможност за артикулиран говор, удължени фази на артикулация, веларизация, йотация, лабиализация, назализация, обеззвучаване, озвучаване, палатализация, вмъкване на гласни / съгласни, епентеза, изпадане (елизия), метатеза, персеверация, разподобяване (дисимиляция), редукция, уподобяване (асимиляция), гамацизъм, йотацизъм, капацизъм, ламбдацизъм, ротацизъм, сигматизъм, добавяне, замяна, изопачаване, пропускане, разместване на звукове, нарушено произношение, парайотацизъм, паракапацизъм, параламбдацизъм, параротацизъм, парасигматизъм, фонематичен слух, грубо нарушен фонематичен слух, фонемна гнозис, фонемни парафазии, фонетико-фонематично недоразвитие на речта, фонологично осъзнаване.*

5.3. Названия, свързани с прозодични нарушения (в мелодико-интонационната и темпо-ритмичната характеристика на речта): *афония, дисфония, ринофония, фонастения, функционална дисфония, венстрикуларен глас, езофагеален глас, гласова терапия, гласови нарушения, постановка на гласа, разстройство на фонацията, емоционален контрол върху речевата комуникация, патологично забавен темп на речта (брадилалия), патологично ускорен темп на речта (тахилалия), плавност на речевия поток, прозодични нарушения, скандиране на звук, на сричка, на думи, спазматична реч.*

5.4. Названия, свързани с нарушения на писмената реч: *аграфия, дисграфия, буквена, графемна агнозия, гнозис за речевите буквени знаци, графични персеверации, литерални параграфи, огледално писмо, пропускане, смесване на графемите.*

5.5. Названия, свързани с нарушения на слово- и формообразуването: *аграматизми, граматична, морфологична недостатъчност, граматично нарушение, морфологична грешка, неправилно словоизменение.*

5.6. Названия, свързани със синтактични нарушения: *неправилен словоред, несъгласуваност, синтактична недостатъчност.*

5.7. Названия, свързани с лексикални и семантично-прагматични нарушения: *активен / пасивен речников запас, беден речник, изопачаване, пропускане, разместване на думи, отчуждаване на смисъла на думите, псевдодуми, редуциран експресивен речник, семантични дефекти, семантични парафазии, шаблонна фраза.*

При анализа на изследвания пласт терминологична лексика от лингвистичен произход в логопедичната терминология става ясно, че съществува още една опозиция, която има отношение към въпроса за изясняването на статута на лингвистичните термини в рамките на логопедичната терминология. Става дума за **термините, пряко заимствани от езикознанието заедно с понятията**, които обозначават и изразяват, и съответно – за **лингвистичните терминоеlementи** – част от производните и сложните думи, от термините словосъчетания и термините изрази.

В класификацията на логопедичните термини според изразяването специализирано понятиенно съдържание прави впечатление, че **пряко заимстваните лингвистични понятия и термини** не намират място. Всички специализирани термини, които тя обхваща, са резултат от прилагането на различните начини за номинация и словообразуване, при което термините от лингвистичен произход влизат в ролята на **терминоеlementи**, имащи за цел да диференцират, конкретизират или обобщат изразяването качество.

Цялостното изследване на лингвистичните термини, използвани в логопедията, показва, че при **термините от първата група** почти не се наблюдават промени в лексикалния фон. Те изразяват основни и за двете научни области понятия, служат при описанието и дефинирането на логопедичните понятия, функционират по-самостоятелно и независимо, докато **термините, съдържащи лингвистични терминоеlementи**, отразяват специфични понятия и спомагат за попълването и обогатяването на собствено логопедичния език. При всички използвани терминоеlementи от лингвистичен произход ясно проличава промененият лексикален фон и съответно – необходимостта от специализирани фонови знания в областта на логопедичната теория и практика за тяхното правилното разбиране, интерпретиране и употреба.

Цитирана литература / References:

- Верецагин, Костомаров 2005: Верецагин Е., В. Костомаров. *Язык и культура*. Москва: Индрик. (Vereshchagin, Kostomarov 2005: Vereshchagin E., V. Kostomarov. *Yazyk i kul'tura*. Moskva: Indrik.)
- ГСБКЕ 1982: *Граматика на съвременния български книжовен език. Фонетика*. Т. 1. София: Издателство на БАН. (GSBKE 1982: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Fonetika*. Т. 1. Sofia: Izdatelstvo na BAN.)
- Иванов 1972: Иванов, В. *Логопедия*. София: Наука и изкуство. (Ivanov 1972: Ivanov, V. *Logopediya*. Sofia: Nauka i izkustvo.)
- Лейчик 2009: Лейчик, В. *Терминоведение: Предмет, методи, структура*. Москва: Книжный дом „ЛИБРОКОМ“. (Leychik 2009: Leychik, V. *Terminovedenie: Predmet, metod, struktura*. Moskva: Knizhny dom „LIBROKOM“.)
- Милюев 2011: Милюев, Д. *Основи на логопедията*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“. (Miliev 2011: Miliev, D. *Osnovi na logopediyata*. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“.)
- Мурдаров 1983: Мурдаров, Вл. *Съвременни словообразователни процеси*. София: Наука и изкуство. (Murdarov 1983: Murdarov, Vl. *Savremenni slovoobrazovatelni protsesi*. Sofia: Nauka i izkustvo.)
- Пернишка 1979: Пернишка Е. Развитие на семантиката на съществителни и прилагателни в български и руски по метонимичен път. – В: Чолакова, К. (ред.). *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи в славянските езици в синхрония и диахрония*. София: БАН, с. 87 – 101. (Pernishka 1979: Pernishka E. Razvitie na semantikata na sashtestvitelni i prilagatelni v balgarski i ruski po metonimichen pat. – In: Cholakova, K. (Ed.). *Sapostavitelno izuchavane na chastnite leksikalni sistemi v slavyanskite ezitsi v sinhroniya i diahroniya*. Sofia: BAN, pp. 87 – 101.)
- Пернишка 1988: Пернишка Е. За единната същност на първичната и вторичната номинация. – *Език и литература*, № 3, с. 50 – 59. (Pernishka 1988: Pernishka E. Za edinnata sashtnost na parvichnata i vtovichnata nominatsiya. – *Ezik i literatura*, № 3, pp. 50 – 59.)
- Пернишка 1993: Пернишка Е. *За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена*. София: Издателство на БАН. (Pernishka 1993: Pernishka E. *Za sistemnostta v leksikalnata mnogoznachnost na sashtestvitelnite imena*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.)
- Попова 2012: Попова, М. *Теория на терминологията*. Велико Търново: ИК „Знак ‘94““. (Popova 2012: Popova, M. *Teoriya na terminologiyata*. Veliko Tarnovo: IK „Znak ‘94““.)
- Селиверстов 1997: Селиверстов, В. (ред.) *Понятийно-терминологический словарь логопеда*. Москва: ГИЦ „ВЛАДОС“. (Seliverstov 1997: Seliverstov, V. (Ed.) *Ponyatijno-terminologicheskij slovar' logopeda*. Moskva: GIC „VLADOS““.)
- Стамов 1994: Стамов, В. *Йерархическа структура и терминология на логопедията*. Благоевград: ЮЗУ „Неофит Рилски“. (Stamov 1994: Stamov, V. *Yerarhicheska struktura i terminologiya na logopediyata*. Blagoevgrad: YuZU „Neofit Rilski““.)
- Ценова 2012: Ценова, Цв. *Основи на логопедията*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. (Tsenova 2012: Tsenova, Tsv. *Osnovi na logopediyata*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski““.)
- Ценова 2019: Ценова, Цв. *Логопедия. Описание, диагностика и терапия на комуникативните нарушения*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. (Tsenova 2019: Tsenova, Tsv. *Logopediya. Opisanie, diagnostika i terapiya na komunikativnite narusheniya*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski““.)

LINGUISTIC CONCEPTS AND TERMS IN THE CONTEXT OF LOGOPAEDIC SUBJECT MATTER AND TERMINOLOGY

Viktoria Kaneva

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

v.kaneva@ts.uni-vt.bg

Abstrac. The report explores issues related to the characteristics of the transfer of a considerable portion of linguistic concepts and terms into the professional language of logopaedics. It linguistically studies and describes language from the perspective of the norm, then the focus in logopaedics is on the investigation and description of various deviations from the norm. The utilization of linguistic terms within the specialized terminology of logopaedics for the purpose of defining and interpreting communicative disorders entails augmenting them with new additional information. This in turn leads to a shift in the perception and utilization of the ostensibly identical terminology, which acquires its own specificity within the context of logopaedic issues.

Keywords: *linguistic terminology; logopaedic terminology; lexical background*

Viktoria Kaneva
St. Cyril and St. Methodius University
of Veliko Turnovo
2, T. Turnovski str.
Veliko Turnovo 5003
Bulgaria

<https://doi.org/10.7546/ConfIBL2024.12>